

Inddæmningen ved Saksfjed blev en kostbar fejltagelse

Forslaget om at inddæmme havet mellem baroniet Sønderkarles sydlige engstrækninger og de lave øer Brunddragene var allerede lagt frem i foråret 1872, og lensbaron Johan Julian Sophus Ernst Bertouch-Lehn (1826-1905) havde ansøgt om tilladelsen men ikke haft held med foretagendet.

Samme efterår kom den store stormflod. Allerede fra morgenstunden 13. november gik havet ind over digerne ved Saksfjed og Lineslyst og snart efter andre steder, og »herfra brusede flodbølgen med uimodståelig kraft til alle sider og bortrev på sin vej både mennesker og dyr, huse, træer og kornstakke. I alt omkom 30 mennesker: et areal af tre

og en kvart kvadratmil [18.440 hektar] oversvømmedes, og den materielle skade var betydelig«. Sådan blev stormfloden ved Saksfjed beskrevet 50 år senere i et tilbageblik af forfatteren Louis Bobé.

Før stormfloden var der allerede inddæmmede arealer fra gården Strandholm inde ved Rødby og mod øst til Syltholm ved det nuværende Hyldtofte Østersøbad med Bjerremarksdæmningen som afslutning. Bjerremarksdæmningen var dengang havdige mod Østersøen, og afvandingen fra Strandholm-inddæmningen foregik gennem slusen i denne dæmning til fladvandet bag Brunddragene.

Den nationale tragedie i november

1872 kom som en udfordring til datidens ingeniører. De tog handsken op og løste opgaven. Den gode nyhed var, at staten fremover ville tage ansvaret for digevæsenet, og at der ville blive fremsat lovforslag herom snarest. Tragedien satte gang i alle tiders største digebyggeri, men i kølvandet på denne livsnødvendige indsats blev der sneget landvinding ind. En række lavvandede områder uden betydning for sikkerheden, men til gavn for jordejerne, gik med i købet.

Her begyndte den sammenblanding af statslige midler med private interesser, som 100 år senere skulle blive årsagen til den store forarmelse

Saksfjed Inddæmning

Inddæmmet havområde på 1100 hektar, otte kilometer sydøst for Rødby. Jordbunden består helt overvejende af sand, der ikke kan dyrkes.

Efter stormflodskatastrofen i november 1872 blev Lollandsdiget ved Saksfjed bygget på tværs af øerne Tjørnebjerg og Brunddragene og derfra mod nordøst til Lundehøje og Errindlev.

Inddæmningen medførte uventede store økonomiske udfordringer, og det nye land kom aldrig i god dyrkning, heller ikke efter en meget kostbar renovering af afvandingsanlægget med statsstøtte i 1950'erne.

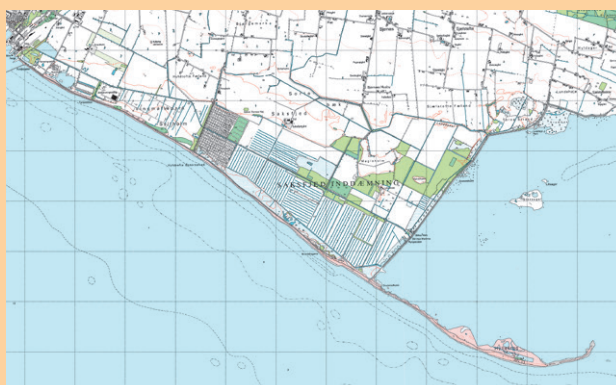
Dræningen af det inddæmmede areal samt Strandholm-inddæmningen længere mod vest foregår ved hjælp af pumpestationen ved Billitse.

En del af Saksfjed Inddæmningen og Hyllekrog Tangen administreres i dag som fuglereservat af Fugleværnsfonden. Området indgår i Nature 2000-område nr. 173.

Kortene er fra 1776, 1889 og 1995.

Lolland Kommune.

Koordinater: 6056461, 658627.

af Danmarks natur. Det var den dårlige nyhed.

De første sukkerfabrikanter

Stormflodsøgnet på Saksfjed er beskrevet bl.a. i en lille bog om Errindlev Havn fra 1995, hvorfra det nedenstående sammendrag stammer.

Danmarks første sukkerfabrik »Lolland« blev grundlagt i Holeby som et aktieselskab i 1872 af brødrene Erhard og Johan Ditlev Frederiksen, og de fik bl.a. Saksfjed ind under fabrikken som forpagtning. Den nye sukkerfabrik havde brug for de store arealer til at dyrke sukkerroer på.

Saksfjed var på den tid kun en staldbygning til dyr, der var på græs. Betingelserne for at få forpagtningen var, at brødrene skulle udtørre Sortebæk, et areal på 91 hektar og bygge en ny gård derude med bolig og udbygninger. Det blev forløberen for den nuværende Saksfjedgård.

Alt dette var man i gang med, da stormfloden ramte 13. november 1872. Huset blev skyllet væk og Sortebæk-området atter fyldt med vand.

På Saksfjed var man i færd med at opføre nye udbygninger i bindingsværk og stampet ler, og spæreværket var rejst med skrålægter, men ikke almindelige lægter, da havet begyndte at stige. En enkelt bygning, vognporten, var til dels færdig, og det blev et stort held.

Så kom stormen, og folk, der befandt sig på byggepladsen, måtte flygte. Først til en bræddehytte, men da vandet stadig steg, kravlede de op på vognportens tag. Lervæggene skyllede snart væk fra både denne og de andre bygninger, hvorefter taget flød omkring på de oprørte bølger med tretten ulykkelige mennesker.

Johan Frederiksen og forvalteren var kørt med hestevogn ad Bjernæs Fæland ud til Saksfjed, hvor et sørgeligt syn mødte dem. Rundt omkring sad husmændene med koner og børn på loftet af deres huse og ventede hvert øjeblik, at bygningerne ville styrte sammen, for lervæggene var forlængst skyllet bort, så husene kun stod på stolperne i bindingsværket.

Baroniet Sønderkarle var oprettet i 1819 og blev opløst ved lensaflysningen i 1919. Johan Julian Sophus Ernst Bertouch-Lehn (1826-1905) stod for et massivt bortsalg af jord fra 1853, hvor baroniet ejede 133 gårde, fire boelsteder og 111 huse. I 1923 var der blot 19 huse tilbage.

Det var umuligt at køre ud til dem, men Frederiksen og forvalteren fandt en gammel pram, hvorefter de hentede de nødstedte i land. I løbet af dagen var der blevet fremskaffet flere både, og hen under aften fik Johan Frederiksen og forvalteren bådene bemanded med fire mand i hver og roede ud.

Den første mølle ved Billitse kunne overhovedet ikke klare udpumpningen af vand fra de mange tusinde hektar i det inddæmmede område og tilgrænsende opland. Heller ikke dampmaskinen i bygningen til højre kunne afhjælpe problemerne ved pludselig tøbrud eller kraftig nedbør. Foto: Rødby Lokalhistoriske Arkiv, årstal ukendt.

Månen var kommet frem, og snefaldet taget af, men i måneskinnet tog det oprørte hav sig endnu frygteligere ud. Langt ude kunne man skimte de tretten mennesker på taget fra Saksfjedgårdens vognport. Bådene nåede derud, og man fik alle med tilbage på een gang.

De reddede var meget forkomne, men for andre var det gået langt værre. Mens de tretten stod på taget, havde den værste oplevelse været at se resterne af et hus med to mennesker komme sejlene forbi. Det var snedker Hans Hansen fra Bjernæs og hans kone Ane Johanne Pedersdatter. Huset strandede senere ved Syltholm, hvor manden blev fundet død kort tid efter. Konens lig dukkede først op i januar 1873. Begge blev begravet på Tågerup kirkegård, og de var de eneste mennesker, der mistede livet ved Saksfjed under stormfloden. Derimod druknede der 3-400 får, 10 heste, nogle trækstude og nogle få køer.

For brødrene Frederiksen var stormflodsnatten en alvorlig katastrofe. Den omtrent færdige gård i Saksfjed lå begravet som en ruin i bølgerne. Dæmningen ved Sortebæk var ødelagt og jorden ude af drift. Deres sukkerfabrik i Holeby havde fra første

færd ligget i skarp konkurrence med De Danske Sukkerfabrikker A/S, som datidens største industriførste C.F. Tietgen havde grundlagt samme år, som brødrenes startede »Lolland«, og flere uheld og mangel på kapital knækkede til sidst ejerne af »Lolland«.

I 1877 måtte Erhard og Johan Ditlev Frederiksen opgive deres sukkerfabrik. Fra 1880 blev den under navnet Højbygård Sukkerfabrik videreført af De Danske Sukkerfabrikker A/S, som blev den dominerende sukkerproducent i Danmark.

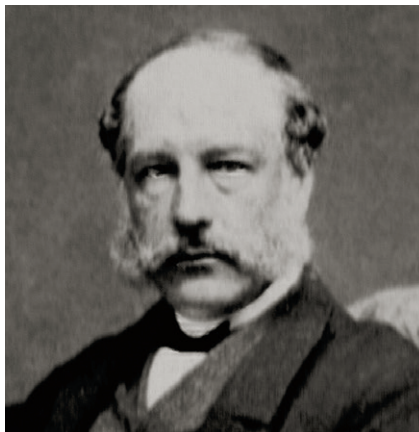
Alletiders digebyggeri

Efter den tragiske stormflod så regeringen med oprigtig alvor på situationen, og 7. maj 1873 fremlagde indenrigsministeren sit lovforslag om opførelse af et 12 fod (3,75 meter) højt dige langs hele Lollands syd- og vestkyst samt et tilsvarende dige på Falsters østkyst.

Blot seksten dage senere, 23. maj, var forslaget vedtaget som lov nr. 69 af 23. maj 1873 om de Lolland-Falsterske diger, og byggeriet kunne gå i gang.

Oprindeligt skulle der digebeskyttes 7560 hektar på Lolland, men statens tilsagn om støtte bevirkede, at sogn efter sogn meldte sig som interesserede. Det endte med at blive omkring 17.660 hektar, som skulle beskyttes. Havdiget fra Nakskov by i vest til Errindlev i øst kom til at omfatte seks etaper med en samlet længde mod havet på 63 kilometer samt 10 kilometer diger inde i landet. Et gigantisk ingeniørprojekt tog sin begyndelse.

Den første etape blev udbudt i licitation 4. august 1873, mindre end et år efter den store katastrofe. I 1874-77 var der beskæftiget 600-700 mand på selve digebyggeriet i de bedste måneder, og hertil kom så smede, tømrere, stenhuggere, stenfiskere og fyrbødere. Byggeriet gav en enorm omsætning på det sydlige Lolland, der blev støvsuget for ledig arbejdskraft. Fremmedarbejdere måtte hentes til landet, især tyskere og svenskere, for at få arbejdet gjort, men de var ikke særlig velsete. De blev indkvarteret i

Digeinspektør Richard P. Carstensen (1822-1901), der fejlagtigt beskrev jordboniteten i Saksfjed Inddæmningen som god, var lillebror til Tivolis grundlægger, Georg Carstensen. Familien stammede fra Pellworm i den slesvigske marsk, hvor Richard havde erhvervet sine landvindingskundskaber. I 1870'erne projekterede Carstensen hele tre inddæmninger på Nordfyn (Gyldensteen, Fjordmarken og Egebjerggård) samt den mislykkede inddæmning af Saltbæk Vig i Vestsjælland. Foto: privateje.

barakker ved byggepladsen, hvor de ofte kom i slagsmål med karlene fra de store gårde.

259.000 kubikfavn (1,73 mio. kubikmeter) jord skulle flyttes og lægges op som 62 kilometer diger, hvorpå store mængder kampesten blev lagt ud som glacis. Dertil kom bygningen af 27 sluser, hvoraf den største

Hovedbygningen på Lungholm, hvorfra Saksfjed Inddæmningen blev styret, er opført i 1853-1856 ved arkitekt L. A. Winstrup, men ombygget i 1906 ved H. C. Glahn. Senere ombygninger i 1953 og 2007-2010. Godset ejer 1457 hektar og har i mere end 200 år været i familien Bertouch-Lehns eje. Man kan leje bygningen for et døgn (fra 15.989 kr.), en weekend (fra 16.682 kr.) eller en uge (fra 18.886 kr. (2013-priser)).

ved Kramnitze skulle tage vandet fra 19.870 hektar opland. Byggeriet blev gennemført på knap fem år, men ikke uden at møde alvorlige vanskeligheder.

Allerede i efteråret 1874 blev der atter slået stormflodsalarm, med en højeste vandstand blot 60 centimeter under novemberstormen i 1872. Der blev anrettet store skader på det ufuldstændige dige, og i Nakskov gravede vandstrømmen et 10 meter dybt hul ind under den nye sluse. Igen i 1875 var den gal, og denne gang gik bølgene gennem fjorddiget ved Nakskov og ved Syltholm.

Entreprenørerne afleverede de godkendte diger til den nyvalgte digebestyrelse 13. maj 1878. Danmarkshistoriens længste inddæmningsprojekt nogensinde var dermed en realitet. Pris: 2.177.110 kr. (135,7 mio. kr. i 2013-værdi).

Baronen griber chancen

En del af prisen for det store byggeri skulle betales af vejvæsenet og de seks private udtørringsselskaber, der havde fået nyt land, bl.a. bag Saksfjed-inddæmningen samt inddæmningerne i Rødby Fjord, Aunede Strand og ved Bogø.

Sortbæk, hvor brødrene Frederiksen fra Sukkerfabrikken Lolland, forsøgte sig som landvindingsmænd, findes stadig men som en stærkt overgødsket grøn kanal. To meter bræmmer bruges ikke langs de lollandske »render«, som de fleste vandløb benævnes.

Resten skulle betales af staten, amtet og lodsejerne. For sidstnævnte blev det ingen billig fornøjelse; de skulle afdrage 831.792 kr. (50,2 mio. kr. i 2013-værdi) over 28 år. Mange gård-ejere kom til at betale mere til diget, end hvad man betalte i årlig skat til amt og kommune. Mere end en gang

i årene fremover måtte staten da også træde til med økonomisk hjælp til det betrængte digevæsen. Til slut eftergav staten en milliongæld.

Lensbaron Julian Bertouch-Lehn havde grebet chancen for at få sit landvindingsforslag realiseret. Oprindeligt var det hensigten at afslutte

det lollandske dige ved Bjerremarkdiget, og det var da også blevet udbygget som havdige, men i 1876 lykkedes det Bertouch-Lehn at opnå koncession på fladvandet øst for Bjerremarkdiget, og med den praktiske tilføjelse, at stormflodsdi- get blev forlænget med 10 kilometer fra Syltholm hen over Brunddragene og Drommeholm til Krambes.

Baronen fik derved udvidet sine jordbesiddelser med omkring 1900 tønder land. (1050 hektar). Til gengæld måtte baroniet Sønderkarle bære sin del af udgifterne. Nok så belastende og af vidtrækkende betydning blev det, at baronen forpligtede sig til at anlægge en pumpekanal fra slusen i Bjerremarksdiget og fremover sørge for at få vandet pumpet ud.

Stranddiget på Falster stod færdigt allerede i 1875. Også her fik man mere end beskyttelse mod havet for statens penge. Nogle år før stormfloden havde den lokale jorddrot, etatsråd Edward Tesdorpf, påbegyndt en tørlægning af 1325 hektar i den udstrakte strandlagune Bøtø Nor. Den kunne nu fuldføres i læ af statens digebyggeri.

Gennem århundreder havde Sydlollands uregelmæssige kystlinje været præget af uendelige strandenge og snørklede fjordarme med næs, vige og småøer. Landskabet var hjemsted for et dyreliv, der savner sin lige i vor tid, ikke mindst i den store Rødby Fjord der skar sig milelangt op i det flade land. Jagtinteresserne har været meget store og indbringende. Beboerne betragtede jagtretten som deres, fjordene tilhørte alle.

Alt det var slut. Nu skulle der græsses med kreaturer og får eller dyrkes

Pumpestationen ved Strandholm-inddæmningen blev bygget i 1915 i protest mod den mangelfulde indsats ved Billitse, men Strandholm-pumpen blev aldrig nogen succes. Efter 1928 gik man tilbage til den gamle ordning med udpumpning af alt vand fra både Strandholm-inddæmningen og Saksfjed gennem Billitse Pumpestation. Fotos: H.M. Markersen.

Den brede kanal op til Billitse Pumpestation fungerer som et pumpedbassin, hvor en vis mængde vand får lov at ophobes, før det pumpes ud.

korn og roer, hvor der før var et ubeskriveligt rigt mylder af fugle, både ynglende og på træk. Landvindingens fortalere forventede store udbytter, men ofte blev de skuffede. Det kom også til at gælde for lensbaronen på Sønderkarle.

Baronen mister formuen

På dette tidspunkt befandt dansk landbrug sig stadig i den gyldne kornsalgsperiode fra 1830 til 1880, hvor man tjente store penge på salg af korn til resten af Europa.

Lensbaron Julian Bertouch-Lehn havde bestilt en bundundersøgelse hos kaptajn Carstensen, og den havde påvist fortrinlig landbrugsjord i den planlagte inddæmning, så nu skulle der produceres korn til eksportmarkedet. Baronen havde store forventninger til det nye land, og hans godsforvalter forudså ligefrem afsætningsproblemer med den store produktion, men sådan kom det ikke til at gå. Det skulle vise sig, at kaptajn Carstensen havde foretaget en skæbnesvanger fejlvurdering.

Straks efter udtørringen påbegyndtes kultivering af den tidligere havbund, men de første år ville intet overhovedet gro i det saltmættede sand.

Det hele lå hen som en ørken, hvor sandet føg omkring strandsten i alle størrelser.

Allerede i 1878 stod det klart, at landvindingsprojektet var ved at udvikle sig til en økonomisk katastrofe for baroniet. Udgifterne var eksploderet, bl.a. fordi baroniet ikke selv havde fået lov til at stå for opførelsen af diget som budgetteret med i det oprindelige overslag. I stedet for et økonomisk tilskud fra digevæsnet til at opføre det 10 kilometer lange dige med egen arbejdskraft havde baronen fået en regning fra det nationale digevæsen, der selv havde rejst diget. Regningen lød på 52.452 kr. som baronen måtte finansiere gennem lån i baroniets båndlagte kapital. I 2013-værdi modsvare beløbet 3,1 mio. kr.

Samtidig var det mislykkedes at få styr på det tilstrømmende vand fra oplandet, selv om der var blevet gravet et net af grøfter og kanaler, der skulle lede vandet frem til pumperne. Den første pumpestation var alt for lille og magtede overhovedet ikke opgaven. Den bestod af en vindmølle og en lille dampmaskine, der hver trak en vandsnegl, men i det hårde vejr i det åbne landskab kunne vindmøllen ikke holde. Den blæste i stykker gang på gang. Dampmaskinen blev så skiftet ud med en større model, men den kunne ikke selv klare opgaven, når vindmøllen stod stille. Saksfjed Inddæmning blev gang på gang fyldt op med vand ved tøbrud og i længere regnvejrperioder.

Udgifterne til rørlægning og pum-

Det statelige pumpehus er opført med betydelig offentlig støtte i slutningen af 1950'erne. Arkitekturen er typisk for ingeniør H.N. Markersen i Rødby, der aldrig gik af vejen for at tilføje en ekstra æstetisk detalje eller to til det funktionelle byggeri.

Efter 28 års pålideligt arbejde skulle Billitse pumperne have et eftersyn i september 2010, og når man overværer et sådan servicetjek, forstår man bedre, at der altid skal være højt til loftet i et pumpehus.

perne ved Billitse oversteg alle beregninger, hvilket bidrog til en kraftig budgetoverskridelse. Allerede i 1878 var den økonomiske situation så alvorlig, at baroniet Sønderkarle blev sat under administration helt frem til 1890'erne.

Det indvundne land kom aldrig til at leve op til kaptajn Carstensens lovende bundundersøgelser fra 1874. Tværtimod var det næringsfattigt sand, der dominerede, efterhånden som havbunden blev pumpet tør. I 1880 var inddæmningen præget af store områder med sand, der lå øde hen uden vegetation og med sandflugt og oversvømmelser. Firs år senere kæmpede man stadig med det flyvske sand.

I et næsten desperat forsøg på at redde økonomien i det store landbrugseventyr forsøgte baroniet sig med alternative indkomstmulighe-

Pumpehuset ved Billitse ligger nogenlunde der, hvor Lollands-diget ramte fastlandet ude fra Brunddragene i 1875. Til højre ligger Østersøen og til venstre aner man Fugleværnsfondens vådområde.

der. Man kastede sig over fåreavl, og i februar 1880 blev der indkøbt jyske hedefår. De blev sejlet med skib fra Kolding til Bandholm på Nordlolland, hvorfra de blev transporteret ned til inddæmningen. Fåreavlen skulle

imidlertid vise sig at være urentabel og blev opgivet efter et par år.

Baronen måtte sande, at eventyret i Saksfjed Inddæmning ikke gav økonomisk overskud. Til gengæld kunne området benyttes til rekreative

fornøjelser som jagt, hvilket Julian Bertouch-Lehn ikke var sen til at udnytte. Allerede i september 1879 lod han rejse en staldbygning ude ved den nybyggede Billitse Mølle. Den skulle anvendes til baronens private brug til opstaldning af heste i jagttiden.

Skoleeksempel på uheldig pløjning

Udpumpningen af vand ved Billitse var ikke effektiv nok i forhold til det meget store areal, der skulle holdes tørt både i baronens egen inddæmning og udenfor, så der blev klaget og gjort indsigelser.

Ved et forlig i 1915 for en landvæsenkommission opnåede ejeren af Strandholm-inddæmningen ret til at lukke slusen i Bjerremark-diget og fremover afvande sin egen inddæmning til en ny elektrisk pumpestation, der sendte vandet ud gennem det store stormflodsdige. Fremover var det kun Saksfjed Inddæmningen, der skulle afvandes med Billitse pumpestation.

Hyllekrog var en ø frem til 1951, hvor et stormvejr gjorde den landfast. Øen har sikkert spillet en rolle hos landvindingsfolkene i 1940'erne, hvor ingen visioner om nyt land var for store. Billedet er fra 1943 og det er formentlig ingeniør H.M. Markersen selv, der ses ude ved fyret. I dag ejes hele Hyllekrog af Fugleværnsfonden, der driver tangen med naturpleje til fordel for fuglelivet. Fri adgang det meste af året. Foto: udlånt fra H.M. Markersens arkiv.

Stor tornskade er en af de mere ualmindelige trækfugle, der er gode chancer for at se i Saksfjed Inddæmningen. Det hører dog til sjældenhederne at opleve tornskaden i strid med en fiskehejre. Stridens kerne er tilsyneladende en velvoksen mosegris. Foto: Bente Holm-Petersen.

Denne nyordning blev imidlertid ingen succes. Der kom hyppige klager over utilfredsstillende afvanding, og i 1928 afsagde en Overlandvæsenskommission en kendelse, der fastslog, at forholdene skulle føres tilbage til den oprindelige aftale fra 1876. Afvandingen fra Strandholm skulle atter ske til Saksfjed Inddæmningen og udledes ved Billitse.

Frem til midten af 1900-tallet blev der igen og igen gjort forsøg med at opdyrke de sandede jorder i Saksfjed Inddæmningen men uden det store held. En overgang satsede man på sommergræsning med kreaturer, men heller ikke det var den store succes. Et ikke uvæsentligt areal blev tilplantet med træer. Kun de store inddæmningsjagter, der blev berømmede for deres »fornøjelighed«, var en succes.

Staten træder til

Efter vedtagelsen af Landvindingsloven i 1940 vejrede baronen på Lungholm dog morgenluft. Nu var der en chance for at få tilskud fra staten, og ingeniør H.M. Markersen fra Rødby blev bestilt til at udarbejde et forslag til »forbedret afvanding af Lungholm og Strandholms inddæmninger«. Det forelå i november 1943.

Grundlæggende var problemet,

ifølge ingeniør Markersen, at de to dieselmotorer på 47 og 25 hk i Billitse Pumpestation ikke kunne levere tilnærmelsesvis nok pumpekraft, samtidig med at afvandingskanalerne var alt for små. Det medførte gang på gang, at arealerne blev oversvømmet ikke bare om foråret ved tøbrud men endog ved store regnskyl om sommeren. Derfor skulle kanalerne bare uddybes, og pumpekraften øges, så ville det blive godt.

Efter købet i 1995 af knap 90 hektar i det nordøstlige hjørne af Saksfjed Inddæmning har Fugleværnsfonden ændret hydrologien, så der er opstået en lavvandet ferskvandssø med små holme og beskyttede vige. Naturgenopretningen har været en meget stor succes, som ikke bare tiltrækker mange fugle, men også fuglekikkere kommer rejsende fra nær og fjern.

Ikke med et ord nævntes de fejlagtige jordbundsanalyser fra 1874 eller de efterfølgende kultiveringsproblemer.

Derimod var bolden givet op til en langvarig og til tider ophedet debat om økonomien i et nyt projekt mellem især Strandholm-lodsejerne og baronen. Først i oktober 1951 var der opnået tilstrækkelig enighed i den valgte anlægsbestyrelse for Saksfjed og Strandholm Inddæmninger til at præsentere Statens Landvindingsudvalg for et andragende om støtte til et revideret forslag fra Markersen.

Det var dog ikke småting, man bad om. Projektet gik ud på at forbedre afvanding for 2340 hektar i et tre-årigt projekt, der var anslået at koste 1,4 mio. kr. (21,9 mio. kr. i 2013-værdi). Heraf forestillede man sig, at Landbrugsministeriet ville yde 40 procent som tilskud.

I 1953 blev der givet grønt lys for den store bevilling, og arbejdet gik i gang. Året efter var der rejsegilde på den nye pumpestation i Billitse, men først i 1959 kunne regnskabet afsluttes. Budgettet var overskredet, og den samlede udgift landede på 1.755.199 kr. (22,6 mio. kr. i 2013-værdi), men Landbrugsministeriet betalte uden at gøre ophævelser.

Det gjorde Statens Landvindings-

Saksfjed Inddæmning og Hyllekrog rangerer meget højt på listen over de mest populære fugletræksteder i Danmark, især når det gælder rovfugle som rød glente. Hvert efterår er der dage med op til hundrede eller flere udtrækkende glenter, men fuglefolkene snakker stadig om 12. oktober 2012, hvor alt gik i rødt. I løbet af få morgentimer trak der 812 røde glenter ud mod syd. Det er noget nær Danmarksrekord. Foto: Torben Andersen.

udvalg til gengæld i marts 1960, da bestyrelsen for landvindingslaget Strandholm indsendte en ansøgning om at få landvindingssagen genåbnet »med henblik på fastsættelse af større statstilskud, efter at sandflugt fra nyopdyrkede arealer bevirker en ekstraordinær tilsanding af kanalerne«.

Sekretæren fra Statens Landvindingsudvalg mente ikke, at der kunne blive tale om at forhøje tilskuddet til det allerede afsluttede anlæg. På den efterfølgende besigtigelse af de problematiske arealer lagde han ikke skjul på sin mening, da han ifølge

referatet udtalte, at »dette var et skoleeksempel på uheldig dybdepløjning, fordi det beskedne muldlag er begravet af et tykt lag tilsyneladende helt goldt sand.«

På et stort område af Strandholm var der gennemført en dybdepløjning med det resultat, at der var kommet

Fugleværnsfondens store reservat (th.) i Saksfjed Inddæmning ligger som en magnet for ænder, gæs og vadefugle, når det blæser op over Østersøen (tv.), men også de gode fourageringsmuligheder på det lave vand gør vådområdet attraktivt for fuglene. En række sjældne planter trives i reservatet og på dæmningen, som f.eks. børstesiv, mosetrolldurt, tusindfrø, engelsk potentil, hovedfrytle og spæd mælkurt. Billedet er taget mod syd.

stærk sandfygning, som truede med at ødelægge resultatet af afvandingen. Man var tilbage ved de samme problemer, som havde truet baronens økonomi tilbage i 1878. Jordboniteten i det inddæmmede område var simpelthen for ringe.

Fuglefolk tager over

Det lykkedes aldrig at få Saksfjed Inddæmningen kultiveret til bølgede kornmarker. Sandet var goldt, og vandet blev ved med at volde problemer, men da EU indførte obligatorisk brakstøtte, fik det store øde område endelig en renæssance som EU-støttet jagtterræn.

I 1990'erne blev der ført forhandlinger mellem Skov- og Naturstyrelsen og Eric de Bertouch-Lehn, som baronen nu hed på Lungholm, om at gennemføre et naturgenopretningsprojekt. Myndighederne ønskede, at Bertouch-Lehn skulle omdanne de dårlige landbrugsarealer til lavvandede søer, omgivet af ekstensivt afgræssede kær og enge. Samtidig ville man også gerne se skovområderne omdannet til naturskov.

Det rådgivende ingeniørfirma COWI gennemførte en teknisk forundersøgelse for styrelsen, og rapporten forelå i august 1997. Den præsenterede tre scenarier for en naturgenopretning. Alt efter hvor vådt man ville have det, kunne der blive tale om anlægsomkostninger fra 24,0 over 26,8 til 29,7 mio. kr. I nutidsværdi (2013) svarer det til et spænd mellem 33,5 og 41,4 mio. kr. Disse beløb omfattede dog hverken køb af arealerne eller eventuelle erstatninger. Tilsyneladende indgik erhvervelse ikke i myndighedernes strategi.

I mellemtiden havde Dansk Ornitologisk Forening overhalet Skov- og Naturstyrelsen indenom. Allerede i 1995 købte Fugleværnsfonden under foreningen hele Hyllekrog og en god bid af Saksfjed-inddæmningen af baronen. Formelt var det Karen Krieger Fonden, der erhvervede de våde enge, klitter, overdrev, løvskov og den åbne havkyst langs Hyllekrog. Umiddelbart efter købet overdrog Karen Krieger

Gråsælen blev udryddet af fiskerne i begyndelsen af det 20. århundrede. Man var enige om, at de måtte væk, fordi de åd for mange fisk og udsatte derfor skydepræmier. Dansk Fiskeriforening havde takket være velvilje fra Krigsministeriet fået stillet et antal bagladerifler model 1867 til rådighed, og de blev udlånt til fiskere, der ville gøre en indsats. Patronerne, som Fiskeriforeningen også formidlede, måtte folk dog betale for. I dag er der atter en dansk bestand af gråsæler bl.a. på Rødsand, og med lidt held kan man se de store dyr ud for Hyllekrog. Foto: Jan Skriver.

Fonden dog den fulde brugsret til Fugleværnsfonden. Købesummen er ikke oplyst.

Formålet med at overtage den 78,43 hektar store sandtange Hyllekrog og 89,28 hektar i den nordøstlige del af Saksfjed Inddæmning (op mod Billitse Pumpestation) var selvfølgelig at beskytte og udvikle et af Danmarks vigtigste områder for trækkende rovfugle og rastende vadefugle, gæs og svaner.

Ud fra disse hensyn har man indført adgangsforbud fra 1. marts til 15. juli på Hyllekrog-tangen, men ellers er der fri adgang året rundt, og der er gjort meget for at formidle fugleoplevelser i det store vådområde.

Skov- og Naturstyrelsen kom aldrig længere med deres projektanker end til rapporten fra efteråret 1997.

KILDER

Bobé, Louis et. al.: Danske Herregaarde ved 1920. 3. bind. Henrik Koppels Forlag, København 1922-23.

Boutrup, Helle og Helge Clausen: Errindlev Havns historie. Udgivet af Helge Clausen, 1995. Her i

netversion: www.ocpd.dk/mixpix/koch/Download/Errindlevhavn.doc

Clausen, H., Foersom, M. & H.I. Bentsen (red.): Det lollandske dige – gennem 125 år 1872-1997. Rødby Bogtrykkeri 1997.

COWI: Naturgenopretning i Saksfjed Inddæmning. Teknisk forundersøgelse. Skov & Naturstyrelsen, august 1997.

Forfatterens besøg på lokaliteten, 31. august 2005, 19. december 2009, 3. september 2010 og 19. august 2012.

Markersen, H.M.: Forslag til forbedret afvanding af Lungholm og Strandholm Inddæmninger med tilhørende opland. November 1943. Upubliceret. Findes under journalnummer 1361 i arkivet fra Statens Landvindingsudvalg og i forfatterens arkiv.

Schrøder, Chr. D.: Skovrider Chr. D. Schrøders personlige oplevelser under stormfloden i 1872. Lolland-Falsters historiske Samfund. Aarbog XLII. 1954. VII Række, bind III.

Statens Landvindingsudvalg, j.nr. 181 og 1361. Rigsarkivet.

www.aabne-samlinger.dk/lollandfalster/historie/herreg_landsk/pdf/lungholm.pdf

www.fuglevaernsfonden.dk

www.kulturarv.dk/25fantastiske/25-fantastiske-industrier/roesukkerfabrikken-lolland/

www.lungholm.dk/

Fuglelivet i dag

Med tilladelse fra Dansk Ornitologisk Forening bringes her et uddrag af DOF-basen, der rummer et meget stort antal fugleobservationer fra alle betydningsfulde fuglelokaliteter i landet. Ønskes der en detaljeret og aktuel status for fuglelivet i Saksfjed Inddæmning, så brug dette link: www.dofbasen.dk.

Herunder ses en oversigt over de 235 fuglearter, som er registreret fra **Saksfjed Inddæmning**, pr. 22. marts 2014. I parentes ses antallet af observationer og individer i alt.

Rødstrubet Lom	(59/125)	Toppet Skallesluger	(126/5895)	Islandsk Ryle	(13/916)	Lomvie	(5/5)
Sortstrubet Lom	(34/43)	Stor Skallesluger	(30/137)	Sandløber	(34/257)	Alk	(2/3)
Lille Lappedykker	(48/149)	Hvepsevåge	(110/4405)	Dværgryle	(7/13)	Tejst	(4/6)
Toppet Lappedykker	(122/889)	Sort Glente	(16/16)	Temmincksryle	(2/9)	Klippedue/Tamdue	(1/1)
Gråstrubet Lappedykker	(203/1575)	Rød Glente	(285/1765)	Krumnæbbet Ryle	(3/7)	Huldue	(196/4657)
Nordisk Lappedykker	(26/60)	Havørn	(356/562)	Sortgrå Ryle	(1/2)	Ringdue	(109/237301)
Skarv	(69/22345)	Slangeørn	(2/2)	Almindelig Ryle	(72/2001)	Tyrkerdue	(28/40)
Silkehejre	(3/3)	Rørhøg	(341/804)	Kærløber	(1/1)	Gøg	(79/160)
Sølvhejre	(10/12)	Blå Kærhøg	(292/400)	Brushane	(15/29)	Natugle	(32/39)
Fiskehejre	(115/297)	Steppehøg	(11/13)	Enkeltbekkasin	(8/21)	Skovhornugle	(13/14)
Sort Stork	(1/1)	Hedehøg	(10/10)	Dobbeltbekkasin	(115/499)	Mosehornugle	(27/27)
Hvid Stork	(13/24)	Duehøg	(17/17)	Skovsneppe	(68/88)	Perleugle	(1/1)
Knopsvane	(138/121285)	Spurvehøg	(289/5573)	Stor Kobbersnepe	(1/1)	Natnavn	(2/2)
Sortsvane	(4/4)	Musvåge	(326/14689)	Lille Kobbersnepe	(29/603)	Mursejler	(21/224)
Pibesvane	(14/208)	Fjeldvåge	(150/333)	Småspove	(57/88)	Isfugl	(1/1)
Sangsvane	(94/5403)	Lille Skrigeørn	(1/1)	Storspove	(209/916)	Hærfugl	(2/2)
Sædgås	(52/974)	Stor Skrigeørn	(3/3)	Sortklire	(18/40)	Vendehals	(13/14)
Kortnæbbet Gås	(2/35)	Steppeørn	(1/1)	Rødben	(84/431)	Stor Flagspætte	(75/82)
Blisgås	(62/3463)	Kongeørn	(17/17)	Hvidklire	(60/138)	Lille Flagspætte	(2/2)
Grågås	(221/37419)	Fiskeørn	(71/175)	Svaleklire	(28/78)	Hedelærke	(36/331)
Canadagås	(15/191)	Tårnfalk	(347/1229)	Tinksmid	(21/141)	Sanglærke	(141/6006)
Bramgås	(211/189318)	Aftenfalk	(12/13)	Mudderklire	(45/157)	Bjerglærke	(2/4)
Knortegås	(128/7579)	Dværgfalk	(116/151)	Stenvender	(20/96)	Digesvale	(38/620)
Gravand	(99/1417)	Lærkefalk	(52/64)	Odinshane	(2/2)	Landsvale	(149/17482)
Pibeand	(86/8418)	Vandrefalk	(71/81)	Almindelig Kjove	(10/17)	Bysvale	(58/1335)
Knarand	(161/1192)	Agerhøne	(64/159)	Lille Kjove	(1/1)	Markpiber	(2/2)
Krikand	(94/4302)	Vagtel	(4/5)	Storkjove	(1/1)	Skovpiber	(109/2457)
Gråand	(107/11173)	Fasan	(33/160)	Sorthovedet Måge	(1/2)	Engpiber	(135/4445)
Spidsand	(39/782)	Vandrikse	(14/19)	Dværgmåge	(22/932)	Rødstrubet Piber	(5/5)
Atlingand	(28/59)	Grønbenet Rørhøne	(35/85)	Hættemåge	(36/1924)	Skærpiber	(22/38)
Skeand	(112/634)	Blishøne	(32/1568)	Stormmåge	(19/1410)	Bjergpiber	(1/1)
Taffeland	(29/104)	Trane	(48/367)	Sildemåge	(3/3)	Gul Vipstjert	(93/7426)
Troldand	(64/5476)	Strandskade	(76/223)	Sølvmåge	(38/2749)	Bjergvipstjert	(35/77)
Bjergand	(13/82)	Klyde	(23/41)	Svartbag	(36/435)	Hvid Vipstjert	(168/1488)
Ederfugl	(97/68916)	Lille Præstekrave	(7/10)	Ride	(1/1)	Silkehale	(10/190)
Havlit	(140/974)	Stor Præstekrave	(143/492)	Splitterne	(134/509)	Gærdesmutte	(71/200)
Sortand	(109/2228)	Pomeransfugl	(1/1)	Fjordterne	(17/90)	Jernspurv	(97/336)
Fløjlsand	(50/153)	Hjejle	(212/65022)	Havterne	(49/209)	Rødhals	(84/624)
Hvinand	(79/2859)	Strandhjejle	(52/257)	Dværgterne	(38/108)	Nattergal	(15/19)
Lille Skallesluger	(5/16)	Vibe	(181/10722)	Sortterne	(2/2)	Husrødstjert	(46/71)

Rødstjert	(104/199)
Bynkefugl	(62/228)
Sortstrubet Bynkefugl	(54/93)
Stenpikker	(112/270)
Ringdrossel	(13/17)
Solsort	(63/365)
Sjagger	(111/9947)
Sangdrossel	(66/529)
Vindrossel	(52/1083)
Misteldrossel	(72/719)
Græshoppesanger	(13/18)
Flodsanger	(1/1)
Sivsanger	(1/1)
Kærsanger	(29/45)
Rørsanger	(17/29)
Gulbug	(93/259)
Gærdesanger	(76/195)
Tornsanger	(86/461)
Havesanger	(36/111)

Munk	(81/277)
Hvidbrynet Løvsanger	(1/1)
Skovsanger	(13/15)
Gransanger	(172/732)
Løvsanger	(113/1443)
Fuglekonge	(107/658)
Rødtoppet Fuglekonge	(30/35)
Grå Fluesnapper	(35/55)
Lille Fluesnapper	(7/7)
Broget Fluesnapper	(26/46)
Skægmejse	(10/35)
Halemejse	(56/296)
Sumpmejse	(127/221)
Sortmejse	(22/40)
Blåmejse	(70/956)
Musvit	(75/316)
Spætmejse	(7/7)
Træløber	(13/16)
Korttået Træløber	(2/2)

Pungmejse	(6/8)
Pirol	(8/8)
Rødrygget Tornskade	(136/363)
Stor Tornskade	(77/92)
Skovskade	(34/196)
Husskade	(37/52)
Nøddekrige	(7/19)
Allike	(44/2167)
Råge	(39/1969)
Sortkrage	(240/497)
Gråkrage	(94/1638)
Ravn	(70/116)
Stær	(117/7589)
Gråspurv	(5/12)
Skovspurv	(30/375)
Bogfinke	(122/39559)
Kværfinke	(22/2086)
Gulirisk	(48/48)
Grønirisk	(93/1749)

Stillits	(103/695)
Grønsisken	(90/10826)
Tornirisk	(111/2675)
Bjergirisk	(57/1029)
Stor Gråsisken	(3/3)
Lille Gråsisken	(13/15)
Hvidsisken	(1/1)
Lille Korsnæb	(82/737)
Stor Korsnæb	(8/17)
Karmindompap	(20/22)
Dompap	(25/67)
Kernebider	(13/22)
Lapværting	(5/5)
Snespurv	(6/20)
Gulspurv	(132/1056)
Hortulan	(2/2)
Rørspurv	(76/366)
Bomlærke	(10/11)

Herunder ses en oversigt over de 59 andre dyr (end fugle), som er registreret fra **Saksfjed Inddæmning**, pr. 22. marts 2014. I parentes ses antallet af observationer og individer i alt.

Skrubtudse	(3/26)
Grønbroget Tudse	(3/6)
Spidssnudet Frø	(3/5)
Grøn Frø	(3/31)
Stregbredpande	(2/24)
Stor Bredpande	(2/9)
Stor Kålsommerfugl	(11/138)
Lille Kålsommerfugl	(31/564)
Grønåret Kålsommerfugl	(18/56)
Aurora	(29/61)
Orange Høsommerfugl	(11/22)
Citronsommerfugl	(16/19)
Søgekåbe	(2/2)
Dagpåfugleøje	(34/182)
Admiral	(55/546)
Tidselsommerfugl	(38/366)

Nældens Takvinge	(47/594)
Det Hvide C	(2/3)
Nældesommerfugl	(3/5)
Kejserkåbe	(3/8)
Markperlemorsommerfugl	(1/1)
Storplettet Perlemorsommerfugl	(35/217)
Brunlig Perlemorsommerfugl	(16/424)
Okkergul Pletvinge	(1/1)
Sandrandøje	(7/29)
Græsrandoje	(8/195)
Engrandøje	(4/64)
Okkergul Randøje	(29/242)
Skovrandøje	(8/18)
Guldhale	(5/11)

Lille Ildfugl	(36/89)
Skovblåfugl	(2/3)
Almindelig Blåfugl	(37/530)
Rødplettet Blåfugl	(1/1)
Sommerfugl sp.	(4/10)
Lille Natpåfugleøje	(2/2)
Snerresværmer	(2/2)
Gammaugle	(6/3704)
Sommerfugl/ Natsværmer sp.	(12/53)
Sydflagermus	(1/2)
Pipistrellagermus/ Dværgflagermus sp.	(1/1)
Hare	(68/666)
Egern	(11/14)
Brandmus	(1/1)

Markmus sp.	(2/2)
Ræv	(17/19)
Grævling	(1/1)
Lækat	(8/8)
Kat	(1/1)
Spættet Sæl	(30/51)
Gråsæl	(2/2)
Marsvin	(41/153)
Dådyr	(96/2789)
Rådyr	(65/330)
Flagermus sp.	(2/2)
Gnaver sp.	(1/1)
Markfirben	(1/1)
Almindelig Firben	(21/21)
Snog	(8/10)

TBU 36/39: Saksfjed Inddæmning (incl. Magleholm, Kalveholm, Lyttesholm, Stenersholm, Billitse Holme, Brunddragene og Drummeholm)

En meget stor del af Saksfjed-området er inddæmmed land, som ligger under havniveau. Digerne langs Østersøen (Femern Bælt) er »forankret« til de tidligere øer Lille og Store Brunddrag, Billitse Holme og Stenersholm, og inde i det inddigede område hæver de ligeledes tidligere øer Magleholm, Lyttesholm og Kalveholm sig lidt over det omgivende terræn.

I digegravene og på de lavtliggende enge ved Store og Lille Brunddrag træffes mange steder fugtig, mere eller mindre udvasket sandbund med en yderst rig flora med mange surbundsarter. Et specielt element i floraen her er de nærmest subatlantiske arter, som trives i den høje luftfugtighed forårsaget af havets nærhed og den næsten altid våde bund: børstesiv, mosetroidurt, tusindfrø, engelsk potentil, hovedfrytle og spæd mælkurt

(sidstnævnte findes her i landet ellers kun i Jylland).

Af floraen kan i øvrigt nævnes hedelyng, kattesæk, tandbælg, nyserøllike, djævelsbid, revling, alm. kattefod, hundesalat, alm. ulvefod, grå star, slangetunge, bakkegøgelilje, mangeblomstret frytle, smalbladet og butfinnet mangeløv og den meget sjældne stilkmanerude.

På strandenge eller strandenslignende enge, således som de typisk træffes ved Drummeholm, vokser arter som strandnellike, strandmalurt, skarntyde, mark-/strandrødtop, lægeøjentrøst, strandkarse, strandskræppe, udspilet og fjernakset star, en vandrunkelart (i vandhuller), liden tusindgylden, smalbladet kællingetand, rødbrun kogleaks, strandsiv og soløjealant.

På toppen og siderne af Østersødiget træffes filtet hestehov, skt. hansurt, gul evighedsblomst, vårbrandbæger, hundevioli, blåmunke, plettet gøgeurt, knoldet mjødurt, markbynke, malurt, den meget sjældne klæbrig

limurt og den meget sjældne hybrid mellem marehalm og strandkvik.

Specielt digestrækningen mellem Drummeholm og slusen ved Sjøelstoft Fæland synes at rumme en særdeles artsrig flora. På selve diget ses strandkarse, klæbrig limurt, malurt, markbynke, asparges, vellugtende agermåne, merian, sandløg, engbrandbæger, smalbladet høgeurt, alm. hundegræs, dunet havre, klæbrig hønsetarm, alm. kongepen og strandmandstro.

I digegraven og på engene bag diget ligger dels typiske strandengs- og strandrørsumppartier og dels enge med en mere udvasket bund og en oligotrof vegetation; fra disse forskellige samfund under ét kan nævnes tagrør, strandkrageklo, harilgræs, strandasters, sandkryb, skovtroidurt, børstesiv, spæd mælkurt, smalbladet hareøre, tusindfrø, kantbælg, strandsiv, strandkarse, engelskgræs, knold- og mangeblomstret ranunkel.

På en eng syd for Bjernæs (= »Biernæs«) er fundet den meget sjældne, indslæbte enghøgeurt. I afvandingskanalerne i Saksfjed Inddæmning vokser flere steder tornløs hornblad.

På strækningen mellem Billitse og Lundeheje (dvs. dels denne lokalitet og dels lok. 36/74) har den sjældne tangurt et af sine få lollandske voksesteder.

I »Danske Vegetationsbilleder. 25. Digelandet ved Rødby Havn« har Svend Andersen (1944) givet en indgående beskrivelse af digeterrænets særprægede vegetation.

Bevaring: Digerne, digegraven og de fugtige partier ved Brunddragene og Billitse Holme (mellem Drummeholm og slusen ved Sjøelstoft Fæland) udgør tilsammen en af Lollands vigtigste botaniske lokaliteter.

Af mulige trusler kan nævnes afvanding og opdyrkning af områderne bag diget foruden tilgroning af udyrkede arealer.

Kilder: se Gravesen 1982.